

ПРИРОДОЗНАВЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ

Тетяна ГЕРБАЧ,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** Сьогодні система наукових знань про природу і суспільство, які цілісно пов'язані між собою, є частиною гармонійного розвитку духовної культури людства. Відтак, стаття присвячена актуальній проблемі природознавчої підготовки майбутніх учителів початкових класів як необхідної якості конкурентноспроможного фахівця, яка забезпечує виконання професійних обов'язків на високому рівні, з урахуванням реальних потреб швидкозмінюваного світу. Визначено сутність поняття «природознавча компетентність майбутнього вчителя початкових класів». Уточнено структурні компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, предметно-практичний) досліджуваної особистісної якості; схарактеризовано кожен з них.*

***Ключові слова:** підготовка, компетентність, природознавча компетентність, майбутні учителі початкових класів.*

SCIENCE COMPETENCE IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS OF PRIMARY EDUCATION

Tetiana HERBACH

***Abstract.** Today, the system of scientific knowledge about nature and society, which are integrally connected, is part of the harmonious development of the spiritual culture of mankind. Therefore, the article is devoted to the actual problem of science training of future primary school teachers as a necessary quality of a competitive specialist, which ensures the performance of professional duties at a high level, taking into account the real needs of a rapidly changing world. The essence of the concept of «science competence of the future primary school teacher» is defined. The structural components (motivational-value, cognitive-cognitive, subject-practical) of the studied personal quality have been clarified; each of them is characterized.*

***Keywords:** training, competence, science competence, future primary school teachers.*

У сучасному світі, де знання та наукові відкриття постійно змінюють уявлення про навколишній світ, природознавча підготовка майбутніх учителів початкових класів набуває особливої актуальності. Від учителя початкових класів залежить не лише передача базових знань, але й формування світогляду молодшого школяра, його ставлення до природи та навколишнього середовища. У зв'язку з цим, рівень природознавчої компетентності педагога стає вирішальним фактором у вихованні майбутніх поколінь.

По-перше, слід зазначити, що початкова школа є фундаментом у системі освіти, де формуються основні уявлення дітей про світ. Природознавство охоплює широкий спектр знань, від біологічних процесів до екологічних проблем. Якщо вчитель недостатньо підготовлений у цій сфері, це може призвести до викривленого сприйняття учнями важливих природних явищ і процесів. Тому природознавча підготовка майбутніх учителів початкових класів є критично важливою для забезпечення якісного навчального процесу.

По-друге, в умовах сучасних екологічних викликів, таких як зміни клімату, забруднення навколишнього середовища та втрата біорізноманіття, виховання екологічної свідомості в дітей стає одним із ключових завдань початкової освіти. Учитель, який володіє глибокими знаннями у сфері природознавства, здатен не лише передати дітям ці знання, але й розвинути в них почуття відповідальності за збереження природи. Таким чином, природознавча компетентність учителя допомагає формувати у дітей усвідомлене ставлення до природного середовища, що є надзвичайно важливим для майбутнього нашої планети.

По-третє, сучасні освітні стандарти вимагають від учителів не лише передачі знань, але й розвитку критичного мислення, здатності до аналізу та застосування отриманих знань на практиці. Природознавча підготовка сприяє розвитку цих навичок, оскільки вчитель повинен не лише розуміти природні процеси, але й бути здатним пояснити їх у доступній формі, пов'язати з реальними життєвими ситуаціями та проблемами. Це дозволяє дітям краще зрозуміти зв'язок між теоретичними знаннями і практичним застосуванням, що є основою сучасної освіти.

Метою роботи є огляд змісту і структури природознавчої компетентності як складової професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив констатувати, що проблема формування природознавчої компетентності у майбутніх учителів досліджувалась з різних сторін, як-то: проблема природознавчої компетентності в педагогічній освіті (Н. Бібік, О. Біда, М. Галатюк, Ю. Лінник, Л. Нарочна, О. Савченко); формування наукової картини світу майбутнього педагога (С. Гончаренко, В. Жидков, В. Кузьменко, О. Леонтьєв, К. Соколов, Я. Фруктова та ін.); формування природознавчої компетентності у майбутніх учителів (А. Бальоха, А. Варениченко, К. Волохата, О. Грошовенко, І. Жаркова, В. Мелаш та ін.).

Нам імponує думка К. Волохатої, яка розглядає «природознавчу компетентність» як інтегративну якість особистості, котра володіє комплексом професійно значущих для вчителя якостей, сформованих на основі науково природничого світогляду, що володіє сукупністю уявлень, знань, умінь, ставлень та оцінних суджень до предметів і явищ природного оточення, визначає місце і діяльність людини в природі, й краєзнавчого принципу навчання, спрямованого на відродження та розвиток ціннісного ставлення до природи, які проявляються в здатності здійснювати педагогічну діяльність під час навчання молодших школярів змісту початкової природознавчої освіти [1]. Досить змістовною в даному аспекті є наукова позиція І. Жаркової, яка розглядає досліджуваний феномен як «особистісне утворення, що характеризує здатність особистості вирішувати доступні соціально й особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні завдання, пов'язані з реальними об'єктами природи в сфері відносин «людина – природа» [2].

Компетентнісний підхід у вищій природознавчій освіті орієнтований на всебічний розвиток і підготовку студентів до професійної діяльності не лише як не лише як компетентного спеціаліста, але й як високоосвіченої людини, надаючи їй не тільки знання, уміння й навички, але й здатність до постійного самовдосконалення, самовиховання та розвитку гуманістичних цінностей [6, с. 245].

Зіставно-порівняльний аналіз з наукової літератури з досліджуваної проблеми дозволяє нам визначити природознавчу компетентність майбутнього вчителя початкових класів як інтегративне утворення особистості, яке характеризується сформованою системою знань та вмінь про оточуючий світ, що

сприяють ефективності професійної, зокрема під час навчання молодших школярів, та життєвої діяльності.

Сучасні зарубіжні дослідники акцентують увагу на складній концепції професійно-педагогічної компетентності педагога, яка представлена такими факторами: уміння організувати успішний навчальний процес та постійне удосконалення його методики; методи перевірки і оцінювання, які забезпечують опанування студентами знань та умінь; загальні та предметні знання що передумовою для подальшого розвитку педагогічної компетентності [7].

На основі аналізу та узагальнення структурних компонентів професійно-педагогічної та природознавчої компетентності фахівців і враховуючи специфіку професійної діяльності вчителя початкових класів, ми виділили у структурі природознавчої компетентності учителя початкової школи три взаємопов'язані компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, предметно-практичний. Саме ці компоненти, на нашу думку, розкривають суть природознавчої компетентності учителя початкової школи і, відповідно, визначають шляхи і способи її формування та корекції.

Першим компонентом у структурі природознавчої компетентності учителя початкової школи ми визначаємо мотиваційно-ціннісний. Мотивація є сукупністю стійких мотивів, що визначається характером особистості, її ціннісною орієнтацією та спрямовуючою діяльністю [4]. Для здійснення будь-якої діяльності людина має бути вмотивованою до неї, відчувати потребу діяти. Завдяки мотивації закріплюються, розвиваються знання, вміння, практичний досвід.

Мотиваційно-ціннісний компонент природознавчої компетентності учителя відображає внутрішній аспект професійної діяльності, пов'язаний з природознавчою компетентністю учителя початкової школи, а саме: усвідомлення необхідності розвивати та вдосконалювати природничо-наукових знань; морально-етичні мотиви та потреби в підвищенні природничої свідомості; система емоційно-ціннісних установок, що визначають спрямованість ставлення фахівця до природи.

Функція мотиваційно-ціннісного компонента полягає у визнанні природознавчої компетентності як особистісної цінності та у вихованні у студентів інтересу до отримання загальноосвітніх чи професійно-практичних знань, що забезпечують систему інтеграції природничо-наукових і педагогічних знань. Саме це

надасть можливість майбутнім учителям початкових класів глибше осмислити свою роль у формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу, а також позитивно вплинути на розвиток системи ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців, які, в свою чергу, сприятимуть формуванню природознавчої компетентності.

Мотиви виникають, розвиваються і формуються на основі потреб, які є джерелом активності особистості. Вони регулюють її поведінку, визначають спрямованість почуттів, волі. Звідси випливає, що стійка мотивація є одним із важелів впливу у структурі природознавчої компетентності учителя початкової школи, який стимулює, визначає та спрямовує опанування ним загальноосвітніх природничо-наукових дисциплін та сприяє підвищенню природознавчої свідомості.

Суттєве значення для успішних результатів будь-якої спільної діяльності мають цінності, якими керуються фахівці, учителя початкової школи зокрема. Будь-яка цінність характеризується двома властивостями: функціональним значенням і особистісним смыслом (останній можна розглядати як ставлення людини до своїх потреб). Наприклад, діяльність учителя початкової школи може слугувати засобом існування, а може розглядатися як засіб самовираження особистості. І в тому, і в іншому разі праця пов'язана з різними потребами. Ціннісна свідомість і самосвідомість стає стимулом до дії, оформлюючись і закріплюючись у ціннісних орієнтаціях фахівця. Провідне місце в них посідають професійні орієнтації, що здійснюють вирішальний вплив на становлення і розвиток природничої компетентності майбутнього учителя початкових класів.

Наступний компонент у структурі природознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи – когнітивно-пізнавальний компонент, який характеризується системою природничо-наукових знань, що виступає базою для успішної організації освітнього процесу.

Знання фіксують результати пізнавальної діяльності людини і є основою її існування. Знання відображають істотні зв'язки між пізнавальною діяльністю та практичними діями людини, вони дозволяють подолати обмеженість власного досвіду і сформувати готовність до поведінки в різних ситуаціях, з якими ще не доводилось зустрічатись [5, с. 167].

Сформованість стійких, ґрунтовних, усвідомлених знань у сфері природи, педагогіки, психології і методик навчання дисциплін є внутрішнім стрижнем професійної діяльності компетентного й успішного учителя початкових класів.

Когнітивно-пізнавальний компонент характеризує моральний аспект природознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи та передбачає науково-теоретичну підготовку з метою формування у них якості, що має психолого-педагогічний, дидактико-методичний, поліпредметний природничий зміст, що є достатньою для формування природознавчої компетентності у молодших школярів.

Третій компонент природознавчої компетентності майбутніх учителів початкової ланки освіти – предметно-практичний – характеризується сформованими практичними вміннями майбутніх учителів початкової школи щодо формування природознавчої компетентності у молодших школярів; професійним самовдосконаленням майбутніх педагогів в контексті вирішення проблеми розвитку особистості щодо реалізації природознавчих завдань

Показниками операційно-діяльнісного критерію є: використання предметно-практичних умінь і навичок у професійній діяльності; володіння способами та прийомами педагогічної взаємодії; сформованість умінь підвищення природознавчої компетентності.

Предметно-практичний компонент природознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи виражається через використання природознавчих знань у професійній діяльності, через сукупність умінь і навичок використання ефективних форм, методів, прийомів, засобів формування природознавчих знань та вмінь у молодших школярів.

Отже, можна зробити висновок, природознавча компетентність майбутніх учителів початкової школи – це невід’ємний складник професіоналізму сучасного фахівця, який забезпечує ефективність їх фахової діяльності завдяки сукупності мотивів та установок, природничо-наукових, професійно-педагогічних знань та умінь організувати ефективний освітній процес.

Природознавча підготовка майбутніх учителів початкових класів є надзвичайно актуальною темою в сучасній освіті. Вона забезпечує не лише якісне навчання дітей, але й сприяє формуванню екологічно свідомих громадян, здатних відповідально ставитися до природи та використовувати отримані знання на благо суспільства. Розвиток природознавчої компетентності в майбутніх учителів є інвестицією в майбутнє, яка має далекосяжні наслідки для освіти і життя нашої планети.

Список використаних джерел:

1. Волохата К. М. Формування природознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2018. 295 с.
2. Жаркова І. І. Формування предметної природознавчої компетентності молодших школярів шляхом використання проектної технології. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: педагогіка. № 1. 2015. 212 с. С. 43–49.
3. Кацова Л. І. Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, 2005. 19 с.
4. Психологічний словник / [за ред. В. І. Войтка]. К. : Вища школа, 1982. 215 с.
5. Совгіра С. В. Теоретико-методичні основи формування екологічного світогляду майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах : монографія. К. : Науковий світ, 2008. 346 с.
6. Філімонова Т. Формування природознавчої компетентності в майбутніх учителів початкової школи засобами інноваційних технологій в реалізації Концепції Нової української школи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 48, том 2, 2022. С. 243–247.
7. Pedagogical competence. URL: <http://www.chalmers.se/en/about-chalmers/policies-and-rules/Documents/Extract%20from%20appointment%20regulations.pdf>